

AGENDA

1. Delft: congres „Techniek in Nederland in de 19e eeuw“

Naar aanleiding van het verschijnen van het zesde en laatste deel van het overzichtswerk „Geschiedenis van de techniek in Nederland“ organiseren het Genootschap voor Geschiedenis der Geneeskunde, Wiskunde, Natuurwetenschappen en techniek, de Studievereniging voor Sociaal-economische Geschiedenis, de Afdeling Geschiedenis der Techniek van het KIVI en de Werkgroep Negentiende Eeuw een gezamenlijk congres over de techniek in Nederland in de 19e eeuw. Dit congres wordt gehouden in het Techniekmuseum te Delft op zaterdag 13 mei 1995 van 11.00 tot 16.30 uur. Op dit congres zullen verschillende sprekers ingaan op de wijze waarop de geschiedenis van de techniek in Nederland is beschreven in bovengenoemd overzichtswerk en op de rol die de techniek heeft gespeeld in de wording van de Nederlandse samenleving in de 19e eeuw. Er is gelegenheid tot discussie met de sprekers en met leden van de redactie van het overzichtswerk.

Deelname congres (incl. lunch): f 32,50.

Inlichtingen en aanmelding: KIVI-Congresbureau, Postbus 30424, 2500 GK Den Haag, tel. 070-3919900.

2. Gouda: tentoonstelling „NV Koninklijke plateelbakkerij Zuid-Holland“

Tot 27 maart is in het Goudse museum Het Catharinagasthuis een overzichtstentoonstelling te bezichtigen over de geschiedenis van de Goudse aardewerkfabriek NV Koninklijke Plateelbakkerij. Gouds plateelaardewerk was voor de tweede wereldoorlog wereldberoemd. De plateelbakkerij Zuid-Holland, opgericht in 1898, was eens de grootste en belangrijkste aardewerkfabriek in Gouda. In 1909 ontwikkelde het bedrijf nieuwe glazuurtechnieken, die het zo kenmerkende Gouds plateel hebben bepaald. De bloeiperiode van het bedrijf ligt tussen 1918 en 1930. In de na-oorlogse periode werd uitsluitend gebruiksaardewerk vervaardigd, waarbij men teruggreep op modellen van vóór 1940. Het publiek wilde echter modern aardewerk en vond de producten van „Zuid-Holland“ ouderwets, het bedrijf ging bergafwaarts en moest in 1965 definitief de poorten sluiten.

De expositie geeft een uitgebreid overzicht van de geschiedenis van het bedrijf. Er is keramiek te zien, ontwerptekeningen, foto's van de fabriek, personeelsbladen en plattegronden.

In museum „De Moriaan“, dat deel uitmaakt van het Goudse Museum, is een presentatie te zien van het werk van de bekende ontwerper en plateelschilder Henri Breetveld.

Bij de expositie verschijnt een rijk geïllustreerd naslagwerk, waarin diverse auteurs de geschiedenis van de fabriek vanuit sociaal, economisch en kunsthistorisch oogpunt beschrijven (160 blz., f 39,50).

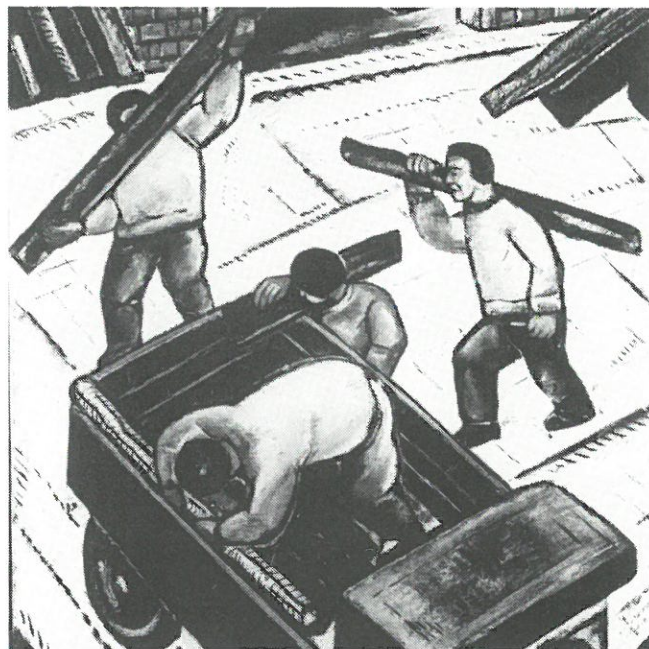
Museum Het Catharina Gasthuis, Oosthaven 9, en museum De Moriaan, Westhaven 29, Gouda (tel. 01820-8844-0). Geopend: ma. t/m za. 10.00-17.00 uur, zo. 12.00-17.00 uur.

Vaas naar een ontwerp van L. Muller (ca. 1930).

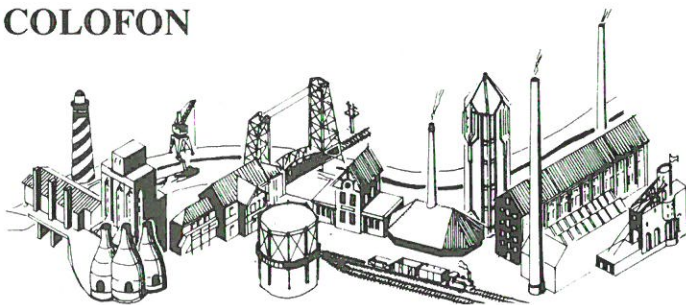
3. Helmond: expositie „WERK-stukken“; visies van de kunstenaar op de arbeidende mens (1870-1940)“

Tot en met 2 april staat in het Gemeentemuseum van Helmond de werkende mens centraal in deze expositie van beeldende kunst.

Peter Alma: De Balkensjouwers, 1926.

COLOFON

Industria

Nieuwsbrief van de 52 bij de Federatie Industrieel Erfgoed Nederland aangesloten organisaties. De nieuwsbrief verschijnt ± zesmaal per jaar en staat onder redactie van:

H. P. G. de Boer, W. F. Jansen Wz. en A. J. Klut.

Industria komt mede tot stand door de financiële medewerking van het Prins Bernhard Fonds en de Rijksdienst voor Monumentenzorg.

Redactie-adres: Industria, p/a M. N. M. Overbeek, Noteboomstraat 61, 8021 WR Zwolle (samensteller).

Kopij voor Industria 1995 no. 2 s.v.p. toezenden aan de redactie uiterlijk 1 april 1995.

Sekretariaatsadres FIEN: Zomervaart 206 f, 2033 DN Haarlem.

Abonnementenopgave: door overmaking van f 26,- voor de jaargang 1995 op Postbankrek.nr. 132802 ten name van Stichting FIEN, Industria, Oosteinde 13, 7772 CA Hardenberg.

Het betreft een selectie van zo'n vijftig schilderijen uit de eigen collectie van het museum, dat gespecialiseerd is in beeldende kunst met het thema: „Mens en werk". Voor de expositie zijn die kunstwerken uitgekozen waarin werkende mannen en vrouwen nadrukkelijk naar voren komen. Het gaat hierbij om werk van Nederlandse kunstenaars uit de periode 1870-1940, de periode van de industrialisatie, waarin voor het eerst het thema arbeid als zelfstandig onderwerp werd benaderd.

Kunstenaars als Albert Neuhuys, Anthon van Rappard, Herman Heyenbrock, Suze Robertson en Peter Alma brachten de werkende mens in uiteenlopende stijlen en in vele gedaanten in beeld.

De expositie is opgebouwd aan de hand van vier verschillende benaderingen van het thema: pittoresk, documentair, sociaal-kritisch of heroïsch. Door de combinatie van kunstwerken met uitspraken van kunstenaars en arbeiders uit de tijd waarin de kunstwerken zijn gemaakt, geeft de tentoonstelling een boeiend beeld van de veranderende visie op de industrialisatie in Nederland.

Gemeentemuseum, Kasteelplein 1, tel. 04920-47475.

NIEUWS UIT DE AANGESLOTEN ORGANISATIES

Nederlandse Watertoren Stichting (NWS)

De NWS heeft samen met NV Delta Nutsbedrijven met ingang van 1994 een jaarlijks toe te kennen prijs voor de beste of meest originele vorm van hergebruik van een watertoren ingesteld.

Deze prijs, ter waarde van f 1000,-, draagt de naam: „Watertorenprijs". Dit bedrag wordt door Delta Nutsbedrijven ter beschikking gesteld. Het bestuur van de NWS treedt als jury op en heeft besloten de prijs voor 1994 toe te kennen aan de Culturele Raad Vlissingen voor het door deze raad beheerde Centrum voor Hedendaagse Kunst in de watertoren te Oost-Souburg. De prijsuitreiking heeft op 28 januari plaatsgevonden in de watertoren. Sinds 1988 wordt deze watertoren uit 1928 benut voor exposities van hedendaagse beeldende kunst. In 1994 heeft een verbouwing plaatsgevonden, waardoor de toren beter bruikbaar is geworden als expositieruimte en waarbij het reservoir toegankelijk is gemaakt. De steile trappen zijn door minder steile vervangen en in de betonnen wand van het waterreservoir is een opening gemaakt, waardoor de reservoirbodem toegankelijk is geworden voor bezoekers.

Bij de toekenning van de prijs heeft meegespeeld dat de watertoren niet alleen is aangepast voor een expositiefunctie, maar dat de aanpassing van het interieur dusdanig is uitgevoerd dat de oorspronkelijke functie van het gebouw zichtbaar is gebleven voor de bezoeker. Hierdoor is een symbiose ontstaan tussen kunst en watertoren.

Stichting Historie Grofkeramiek

De Stichting Historie Grofkeramiek organiseert op vrijdag 31 maart haar jaarlijkse excursie, ditmaal in het gebied rond Hollandse IJssel en Oude Rijn. De excursie duurt van 9.00 tot ca. 16.30 uur. Bezocht zullen worden: de dakpannenfabriek van Woerden, enkele historische steenplaatsen, waaronder de oude steenovens van Willeskop en Gouderak, en de veldovens van Klein Hitland bij Nieuwerkerk a/d IJssel, die momenteel in restauratie zijn.

Kosten van de excursie: f 45,- (incl. busrit en lunch). Aanmelding/inlichtingen voor niet-leden: R.P. Stoffels, Trasmolen 19, 8754 GL Makkum (tel. 05158-32281).

BERICHTEN

GRONINGEN

Nieuweschans: de gemeente Reiderland en de provincie hebben de Vereniging Kleine Dorpen Groningen (VKDG) opdracht gegeven de mogelijkheid te onderzoeken voor vestiging van een bedrijvencentrum in het oude graanpakhuis „De Dageraad" te Nieuweschans.

Al jaren bestaan er plannen voor een nieuwe bestemming van het zwaar vervallen monumentale pakhuis. De VKDG heeft inmiddels contact opgenomen met een projectontwikkelaar en een ondernemer om het pand te restaureren. De kosten van restauratie worden geraamd op ca. 1 miljoen. Er wordt gerekend op subsidies van de Europese Commissie en het Interregprogramma, een provinciaal ontwikkelingsfonds voor het Groninger platteland. Mocht ook deze ultieme behoudsactie niets opleveren, dan zal het graanpakhuis worden gesloopt.

FRIESLAND

Koudum: onlangs is de restauratie voltooid van een Amerikaanse windmolen bij Koudum. De windmolen, van het type Hercules Matellicus, is in het begin van deze eeuw uit Duitsland geïmporteerd door de Rotterdamse handelsmaatschappij Stokvis voor het voormalige waterschap Ymedaem. De vroeg-twintigste-eeuwse windmotor is van cultuurtechnisch belang, in het kader van de ontwikkeling van de Nederlandse bemalingsgeschiedenis.

De Amerikaanse windmotor vervulde een belangrijke rol in de overgangsfase tussen de traditionele windbemaling en motorbemaling. De windmolen bij Koudum is opgebouwd uit gegalvaniseerde ijzeren wieken met een diameter van twaalf meter en heeft een dubbel staartwerk. De stalen toren is gebouwd op een betonnen basement.

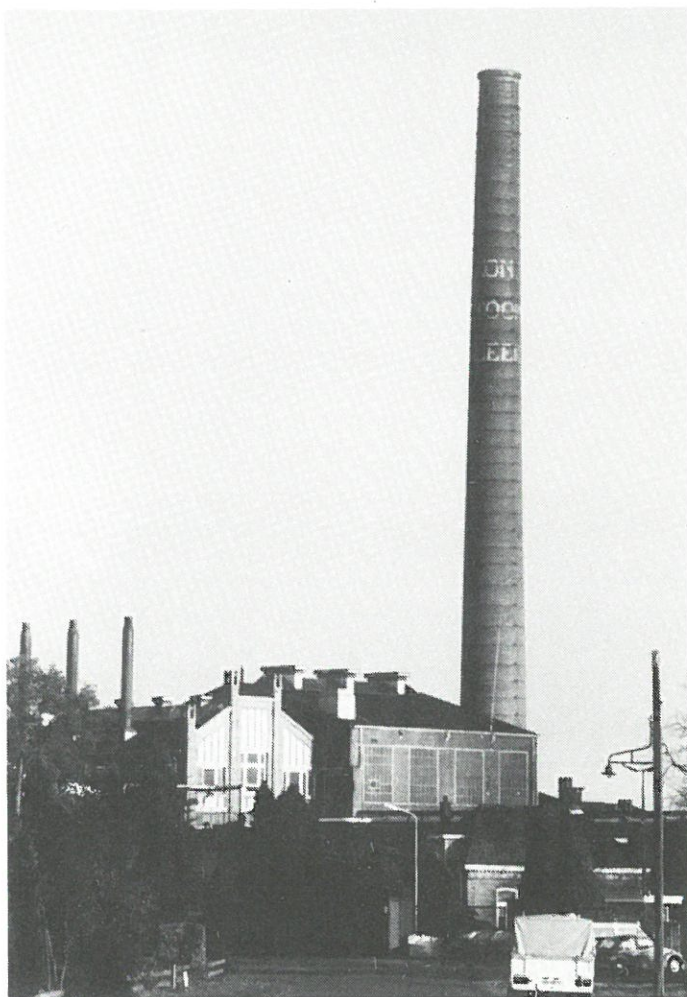
De restauratiekosten bedroegen ca. f 180.000,-, waarin werd bijgedragen door subsidies van gemeente, rijk en de landinrichtingscommissie. Van de ooit talrijke Amerikaanse windmolens in Friesland zijn er nog slechts enkele overgebleven.

OVERIJSEL

Deventer: de uit 1883 daterende watertoren van Deventer, al sinds de jaren zeventig een rijksmonument, zal opgeknapt moeten worden. De nieuwe eigenaar, de Waterleiding Maatschappij Overijssel, heeft een restauratieplan opgesteld, waarvan de kosten worden geschat op ca. 1,5 miljoen. De toren blijft noodzakelijk voor de watervoorziening in Deventer. Bij de restauratie zal de watertoren weer in de oorspronkelijke staat worden gebracht.

Nijverdal: de gemeentelijke Werkgroep Monumenten Hellendoorn heeft bezwaar aangetekend tegen de voorgenomen sloop van de laatste fabrieksschoorsteen van het textielbedrijf Nijverdal-Ten Cate.

De schoorsteen aan de Campbellweg dateert uit het begin van deze eeuw en is nog geheel in de oorspronkelijke staat, inclusief de karakteristieke belettering: „Koninklijke Stoom Blekerij". Momenteel wordt onderzocht of de schoorsteen met het nabijgelegen oude ketelhuis een plaats kan krijgen op de gemeentelijke monumentenlijst.

Nijverdal - schoorsteen textielabriek.

GELDERLAND

Apeldoorn: de tweede Apeldoornse architectuurprijs is toegekend aan de Woningstichting St. Joseph voor het tot appartementen verbouwde complex van de voormalige textielabriek „Tima". De fabriek, gebouwd rond de eeuwwisseling, is verbouwd naar plannen van architect A. van Duivenboden. De prijs, een bedrag van f 7500,-, is blijkens het juryrapport vooral toegekend als uiting van „protest" tegen de wijze waarop de gemeente Apeldoorn omgaat met het architectonisch erfgoed. In het recente verleden is veel moois in Apeldoorn gesloopt, terwijl - aldus het juryrapport - „de kwaliteit van vervangende nieuwbouw niet altijd voldoende is".

Volgens hetzelfde rapport vormt het gerenoveerde Tima-complex „een landmark uit het verleden dat goed in de stedenbouwkundige context van de buurt is opgenomen".

Terwolde: in de uiterwaarden van de IJssel staat op het terrein van recreatiebedrijf De Scherpenhof nog de oude steenoven van de voormalige gelijknamige steenfabriek. De nieuwe eigenaar van het recreatiebedrijf wil de oude steenoven in oude staat terugbrengen en er een café en een bistro in onderbrengen. De in slechte staat verkerende steenoven dateert uit het begin van deze eeuw. Voor bepaalde onderdelen van de karakteristieke ringoven zijn stenen uit het midden van de 19e eeuw gebruikt. De steenoven heeft sinds 1978 dienstgedaan als opslagplaats en vuilnisbelt. Om de restauratie van de steenoven te financieren, wil de eigenaar in het verlengde van het complex een appartementengebouw

heeft bijgedragen dat het museumproject is bekroond met een subsidie van de EG in het kader van de regeling „modelprojecten“.

Het distilleerderijmuseum zal eind dit jaar haar deuren openen voor het publiek.

ZEELAND

Axel: de gemeente Axel wil de uit 1936 daterende watertoren aankopen van het waterleidingbedrijf Delta Nutsbedrijven. De waarde van de toren is getaxeerd op f 92.500,-. De hoogte van het aankoopbedrag hangt samen met de waarde van de grond waarop de toren staat. De gemeente wil door middel van aankoop de toren behouden als cultuurhistorisch object, mits er een nuttige bestemming voor kan worden gevonden.

LIMBURG

Tegelen: Het keramisch bedrijf Tegula BV heeft bij de gemeente een sloopvergunning aangevraagd voor de monumentale fabrieksschoorsteen van de oude keramiekmfabriek. Deze schoorsteen vormt het laatste restant van het oude keramiekcomplex, dat enkele jaren geleden is gesloopt. De Stichting Behoud Keramisch Erfgoed Tegelen, die indertijd met succes ijverde voor het behoud van de schoorsteen, heeft inmiddels bezwaar aangetekend tegen de sloopaanvraag van Tegula BV. Tegula BV wil het bovenste deel van de schoorsteen laten slopen, waarna alleen de 15 meter hoge basis van de schoorsteen zou overblijven. De schoorsteen bevindt zich in de directe nabijheid van de opritten voor de nieuwe Zuiderbrug over de Maas. De Stichting Behoud Keramisch Erfgoed wil rond de (complete) schoorsteen een park laten aanleggen.

LITERATUURSIGNALERING

1. *Monumenten van een nieuwe tijd; architectuur en stedenbouw 1850-1940.* Jaarboek monumentenzorg. Zwolle, Waanders, 1994. 207 blz., geïll.; lit.opg. ISBN 90-40097011. Prijs f 35,-.

Het jaarboek 1994 monumentenzorg is als thema-uitgave geheel gewijd aan de periode 1850-1940, de periode welke onderzocht is in het kader van het Monumenten Inventarisatie Project (MIP). Het boek biedt de lezer aan de hand van vijftien hoofdstukken een staalkaart uit de zeer diverse vormen van stedenbouw en architectuur uit deze periode.

In het kader van industriële archeologie zijn met name van belang de hoofdstukken over de gebouwen van de Waterleidingmaatschappij voor de provincie Groningen, de ontstaansgeschiedenis van de unieke fabriekskolonie Budel-Dorplein met een beschrijving van de typen woonhuizen in deze bij een zinkfabriek gestichte nederzetting, de architectuur van de bedrijfsgebouwen behorende bij de bloembollencultuur in Kennemerland, transformatorstations en andere gebouwen, ontworpen voor de elektriciteitsvoorziening in de Achterhoek, de waterstaatswerken (sluizen en bruggen), ontworpen in de dertiger jaren voor het Twentekanaal, de kantoren van de grote Nederlandse dagbladen aan de Nieuwezijdsvoorburgwal in Amsterdam, vroege voorbeelden van betonarchitectuur in Friesland en de invloed van de spoorwegen op de stad Utrecht.

Zoals gebruikelijk is ook deze uitgave ruim voorzien van uitstekend fotomateriaal en tekeningen.

2. P. Nijhof en E. Schulte: *Herbestemming industrieel erfgoed in Nederland.* Zutphen, Walburg Pers, 1994. 191 blz.; geïll., lit.opg. ISBN 90-60119029. Prijs f 49,50. Al in 1985 werd begonnen met het onderzoek naar nieuwe functies voor buiten bedrijf gestelde industriële objecten door twee bouwkundigen van de TU-Delft, hetgeen uiteindelijk door bovengenoemde auteurs is voltooid. P. Nijhof heeft al vele werken op het gebied van industriële archeologie op zijn naam staan, E. Schulte is als hergebruik-deskundige, verbonden aan de TU-Eindhoven, bij uitstek deskundig op dit terrein en heeft aan diverse industriële herbestemmingsprojecten zijn medewerking verleend.

Oosterhout - v.m. bierbrouwerij „De Gekroonde Bel“.

Het grootste deel van dit boek omvat een beschrijving van ca. 50 gerealiseerde herbestemmingsprojecten. Deze hebben betrekking op de meest uiteenlopende categorieën van industriële monumenten, zoals kalkovens, pakhuizen, watertorens, textielfabrieken en spoorwegstations. Ook is aandacht besteed aan enkele mislukte herbestemmingsprojecten en toekomstige herbestemmingsprojecten. Elk project afzonderlijk wordt in korte hoofdstukken beschreven, met aandacht voor de ontstaansgeschiedenis van het industrieel object, een beschrijving van het herbestemmingsproject en een literatuuropgave. De tekst is ruim voorzien van zwart-witfoto's (die soms nogal klein zijn uitgevallen), tekeningen en situatieschetsen. Met het verschijnen van deze studie is een indrukwekkend overzicht van de belangrijkste gerealiseerde industriële herbestemmingsprojecten in Nederland van de afgelopen tien jaar te boek gesteld. Het boek kan daarnaast als inspiratiebron fungeren voor iedereen die beroepshalve is betrokken bij het behouden van industrieel erfgoed.

neerzetten in een bouwstijl die aansluit bij de oude ringoven. De totale restauratiekosten zullen ca. vijf ton bedragen.

Het nieuwe café komt bij de ingang in het midden van de oven, de bistro in de ellipsvormige ring, waar vroeger de stenen werden gebakken. In de holle buitenmuur komen trappen naar de eerste verdieping, waar een terras komt met uitzicht op de IJssel en het natuurgebied Randerwaard aan de overzijde.

UTRECHT

Loenersloot: na veel problemen als gevolg van winterse omstandigheden is op 9 januari het transport begonnen van het laatste Dudok-pompstation, dat vanaf 1953 aan de A2 bij Loenen heeft gestaan. Het pompstation was het laatste overgebleven exemplaar van een serie van 112 voor Esso gebouwde pompstations. Door verbreding van de A2 was dit verkeersmonument gedoemd te verdwijnen.

Het pompstation is overgenomen door het Automuseum Autotron in Rosmalen. Na een grondige restauratie zal het pompstation een nieuwe functie krijgen als bedieningsruimte voor de oldtimerbaan annex ijssalon. Ook de oorspronkelijke benzinepompen zullen weer terugkeren voor het gebouwtje.

NOORD-HOLLAND

Amsterdam: binnenkort wordt de havenloods T aan de Borneokade in het Oostelijk havengebied gesloopt. Met de sloop van de havencomplexen op het Borneo-eiland en het noordelijker gelegen Sporenburgeiland verliest het havengebied zijn industriële functie. Op de beide eilanden zullen tot 1998 ca. 2.300 woningen worden gebouwd.

Amsterdam: het vriespakhuis Amerika aan de Oostelijke Handelskade staat sinds maart 1994 leeg. De gemeente heeft nog geen concrete plannen voor de immense betonnen loods. In het bestemmingsplan voor de Handelskade is sprake van wonen en bedrijvigheid. Het complex is inmiddels gekraakt door een groep kunstenaars, die het gebouw een brede culturele bestemming wil geven. De krakers, verenigd in de Vereniging Vrienden Vrieshuis Amerika (VVVA), willen het pakhuis in de loop van dit jaar gaan verbouwen tot cultureel centrum met onder meer een bioscoop, bar/restaurant, decorbouwateliers en een expositieruimte.

Eigenaar Zadelvast Beheer wil geen overleg met de VVVA over de toekomst van het vrieshuis en heeft inmiddels gerechtelijke stappen ondernomen om de krakers te laten verwijderen.

Amsterdam: er bestaan sloopplannen voor het complex van de voormalige joodse textielgrossierderij van De Vries van Buuren & Co. Het complex, beter bekend onder de naam „Saskiahuis“ (als tegenhanger van het Rembrandthuis), ligt in het gebied tussen Waterlooplein, Zwanenburgwal en Jodenbreestraat. C. de Vries en J. van Buuren begonnen in 1830 aan de Jodenbreestraat een detailhandel in garen en manufacturen. Door uitbreiding van de handel annexeerde het bedrijf in de loop der jaren een hele reeks panden langs Zwanenburgwal en Waterlooplein. In 1954 vertrok de firma naar elders in de stad. Nadien bood het Saskiahuis onderdak aan verschillende gemeentelijke diensten. Sinds februari 1994 staat het complex leeg en wordt het bewaakt door

kraakwachten. In het kader van een nieuwe bestemming voor het complex wil architect Han van Moort de gevel van het Saskiahuis naast het Rembrandthuis slopen, evenals een deel van de kern van het gebouw. In de huidige plannen zou slechts een deel van de imposante gevels aan de zijde van het Waterlooplein behouden kunnen blijven. Het Cuypersgenootschap heeft aangedrongen op plaatsing van het gehele complex op de rijksmonumentenlijst. De monumentencommissie van de gemeente is verdeeld over een monumentenstatus voor het Saskiahuis. De gemeenteraad zal binnenkort een besluit hierover nemen.

Amsterdam: tot de wat minder bekende verkeersmonumenten in de hoofdstad behoort, mede door de verborgen ligging, de remise van de voormalige Amsterdamse Omnibus Maatschappij (AOM) aan de Overtoom 373. In 1873 liet de AOM op een binnenterrein aan de Overtoom een remise met woonhuis en werkplaats bouwen naar een ontwerp van de bekende architect A. L. van Gendt. De remise is gebouwd in baksteen en bestaat uit een kantoor, een stalgebouw voor 54 paarden met smederij en een wagenremise. De gevels zijn voorzien van vele details, zoals tandlijsten, rondboogvensters en overhuifde houten topgevels. In 1878 werd het complex uitgebreid met een ziekenstal en een mestbergplaats. Na de elektrificatie van de tramlijnen verhuurde de gemeente het complex in 1936 aan de autoverhuurinrichting van J. H. Spijkers. De oude stallen boden voortaan onderdak aan auto's en bussen. Spijkers verliet het complex eind jaren tachtig en sindsdien is de remise in verval geraakt. Begin 1994 werd een nieuwbouwplan voor het remiseterrein gepresenteerd door het stadsdeel Oud-west en Cocon Vastgoed, de eigenaar van het terrein. Verontruste buurtbewoners, die graag de remise willen behouden, hebben negatief gereageerd op de nieuwbouwplannen. Inmiddels hebben de buurtbewoners een belangengroep opgericht, die de stadsdeelraad heeft laten weten niet accoord te kunnen gaan met de plannen.

Amsterdam: in de nieuwste plannen voor een woningbestemming voor de gekraakte graansilo „Korthals Altes“ aan de Westerdoksdijk is voorzien in dertig procent sociale woningbouw, voor het overige vrije-sectorbouw. De deelraad Westerpark en het wijkopbouworgaan Admiralenbuurt stellen in hun reactie op de gemeentelijke plannen dat vanwege het „elitaire“ karakter er geen plaats zal zijn voor de huidige bewoners van de graansilo en bewoners van het Westerparkgebied.

IJmuiden: het waterleidingbedrijf Zuid-Kennemerland wil de monumentale watertoren aan de Evertsenstraat in de loop van dit jaar gaan afstoten. Ook de voor de IJmuidense haven gebouwde watertoren aan de Dokweg zal waarschijnlijk verkocht worden. Deze laatste toren uit 1917 heeft een opengewerkte betonnen constructie en is 24 meter hoog. De watertoren aan de Evertsenstraat is gebouwd in 1915 naar een ontwerp van D. Drost en W. de Vrind en staat sinds 1986 op de provinciale monumentenlijst. Deze indrukwekkende 42 meter hoge betonnen toren heeft een voor IJmuiden beeldbepalend karakter. De toren is voorzien van vele fraaie details, zoals geprofileerde lijsten, de uitgebouwde traptorentjes en het voor Nederlandse watertorens unieke uurwerk. De toren bezit een vlakbodemreservoir van 500 kubieke meter en een wenteltrap met 157 treden. Voor het

noodzakelijke herstel van de aan betonrot lijdende toren zal een nieuwe eigenaar tenminste vijf ton moeten uit-trekken.

Winkel: de uit 1934 daterende weegbrug aan de West-friese dijk in Winkel is eind 1994 op de provinciale mo-numentenlijst geplaatst. De weegbrug is indertijd ge-bouwd in opdracht van een aantal landbouwers in de Groetpolder, verenigd in de NV Weegbrug Winkel. Niet alleen landbouwprodukten, maar ook motorvoertuigen werden ter weging aangeboden, deze laatste om het juiste gewicht voor de wegenbelasting te bepalen! De weegbrug is voor f 1,- verkocht aan het Hoogheem-raadschap van uitwaterende Sluizen in Noordhollands Noorderkwartier. Het schap heeft toegezegd de weeg-brug op te knappen en daarna voor het beheer te zullen zorgen.

ZUID-HOLLAND

Barendrecht: het bouwkundig bureau Aalbers en De Boer uit Ridderkerk heeft bij de gemeente Barendrecht plannen ingediend voor een nieuwe functie van de wa-tertoren in het centrum. Rondom de buiten gebruik ge-stelde toren zou een informatiecentrum gebouwd kun-nen worden, waarin bedrijven en projectontwikkelaars hun bouwplannen voor Barendrecht kunnen presente-ren. De watertoren zelf kan hierbij gaan dienen als uit-kijktoren, die toekomstige bewoners een indruk kan ge-ven van de gemeente. De gemeente heeft zich nog niet uitgesproken over de plannen. Wel loopt inmiddels een procedure om de toren op de rijksmonumentenlijst te plaatsen. De watertoren is in 1912 gebouwd naar een ontwerp van de Friese architect Roelof Kuipers. Een soortgelijke (betonnen) toren werd in Heerenveen ge-bouwd. Dit exemplaar werd ondanks heftig protest in 1981 gesloopt.

Boskoop: voor de sinds 1978 buiten gebruik gestelde watertoren van Boskoop lijkt geen redding meer moge-lijk. De in 1908 gebouwde toren is bijzonder vanwege de toegepaste Jugendstilarchitectuur. De gemeente heeft de huidige eigenaar, een aannemer uit Nieuwer-brug, een ultimatum gesteld. Indien voor maart 1995 nog geen herstelwerkzaamheden aan de toren zijn ver-richt, zal de eigenaar eventueel een sloopverplichting worden opgelegd. In de loop der jaren zijn vele plannen gemaakt om de toren een nieuwe bestemming te geven, maar mede door gebrek aan medewerking van de eigenaar liepen deze plannen spaak. De gemeente wil graag de toren voor het dorpsbeeld van Boskoop be-houden, maar beschikt niet over de middelen om de restauratiekosten, die inmiddels tot ca. 1 miljoen zijn opgelopen, te financieren. De gemeente is nu tot actie overgegaan, omdat onderdelen van ornamenten al naar beneden zijn gekomen en er gevaar dreigt voor omwo-nenden.

Delft: op korte termijn zal de grote betonnen silo-toren van de Calvéfabriek in Delft worden gesloopt. De mar-kante silo dateert uit 1916 en is een interessant vroeg voorbeeld van betonutiliteitsbouw in Nederland. De silo, die al twintig jaar buiten gebruik is, verkeert in zeer slechte staat. De muren zijn op veel plaatsen gescheurd en het gevaar bestaat dat de bewapening gaat door-roesten. Gezien de constructie van het gebouw en de geïsoleerde ligging op het fabrieksterrein is een alterna-tieve bestemming praktisch uitgesloten.

Delft: eind 1994 is de omvangrijke renovatie van de fabriekswoonwijk „Agenetapark" afgesloten. Het gaat hierbij om de uitbreiding uit 1925. De 156 woningen van dit complex zijn in Amsterdamse Schoolstijl gebouwd naar een ontwerp van Jan Gratema. De renovatie was kostbaar vanwege de funderingsproblemen, ontstaan door verzakkingen. Met behulp van luchtkussens tussen de betonnen funderingsbalken lukte het de woningen weer op te vijzelen. De opdrachtgever, woningbouw-vereniging St. Hippolytus, heeft naast de renovatie van de woningen ook het groen en de vijvers onder handen genomen. Het totale complex staat op de lijst van be-schermden stadsgezichten.

Rotterdam: de schoorsteen met waterreservoir bij het Mallegat in Rotterdam-Zuid zal worden voorgedragen als gemeentelijk monument. Zeer recent is de schoor-steen met reservoir op het nippertje van de sloop gered. De schoorsteen vormt met de naastgelegen twee bol-vormige gashouders het laatste overblijfsel van de in de zestiger jaren gesloopte Zuidergasfabriek. De schoor-steen is het laatste in Nederland nog bestaande exem-plar met een waterreservoir, sinds de schoorsteen met reservoir van het Sphinx-complex in Maastricht in 1993 werd gesloopt.

De nodige herstelwerkzaamheden voor de Rotterdamse schoorsteen worden geraamd op f 150.000,-. De helft hiervan kan worden gehaald uit het geldbedrag dat al voor de sloop was gereserveerd. De andere helft komt uit de gemeentelijke monumentenpot.

Schiedam: de restauratie van de oude jeneverdistilleer-derij „De gekroonde brandersketel" aan de Lange Ha-ven in Schiedam nadert zijn voltooiing. Sluitstuk van de in 1990 begonnen restauratie is de reconstructie van het interieur van de branderij, waarbij een complete mout-wijnbranderij wordt opgebouwd.

Schiedam - „De Gekroonde Brandersketel", ca. 1925.

Deze reconstructie vond plaats op basis van een oud handboek en een maquette en aan de hand van ge-sprekken met oud-werknemers uit de moutwijnindustrie in Schiedam. De gereconstrueerde moutwijnbranderij moet de museumbezoeker een authentiek beeld geven van het productieproces, waarbij het produkt ter plekke kan worden beoordeeld op kwaliteit. De bij het museum-project betrokken distillateurs hebben zich garant ge-steld voor de afname van een jaarlijkse mini-mumhoeveelheid van de te produceren moutwijn. Het is deze opzet die het museum maakt tot een levend mo-nument van bedrijf en techniek. Een opzet die ertoe